

BAZIČNA STRUKTURA LIČNOSTI I PSIHO PATIJA: DOPRINOS DEZINTEGRACIJE*

Janko Međedović *

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Brojna su istraživanja koja pokušavaju da otkriju asocijacije između psihopatije i crta ličnosti iz modela Velikih pet. Međutim, empirijski nalazi o relacijama između psihopatije i šizotipije su veoma retki i ne pružaju jasnu sliku o odnosima ovih personalnih dispozicija. U ovom istraživanju pokušali smo da ispitamo povezanosti između Velikih pet, Dezintegracije, kao konstrukta koji ispituje pro-psihotične crte ličnosti i samoprocenjene psihopatije u uzorku adolescenata koji se nalaze na izdržavanju vaspitno-popravne mere.

Istaživanje je izvršeno u Vaspitno-popravnom domu u Kruševcu i u njemu je učestvovalo 78 ispitanika od kojih je 64 na zadovoljavajući način popunilo protokole. Prosečni uzrast ispitanika je bio 18.65 godina, sa standardnom devijacijom od 1.69. Za ispitivanje crta ličnosti iz modela Velikih pet upotrebljen je upitnik BFI, Dezintegracija je merena pomoću instrumenta DELTA 10 a psihopatija pomoću upitnika SRP3.

Rezultati istraživanja pokazuju sistematske značajne pozitivne korelacije Ekstaverzije i negativne korelacije faktora Saradljivosti sa merama psihopatije. Neuroticizam značajno pozitivno korelira jedino sa aspektom psihopatije nazvanim Neobuzdani životni stil. Generalni faktor Dezintegracije pozitivno korelira sa svim merama psihopatije. Većina modaliteta ovog faktora takođe ostvaruje pozitivne povezanosti sa psihopatskim crtama, ali su jedino korelacije Maničnosti, Paranoičnosti i Zaravnjenog afekta značajne na svim aspektima psihopatije. Hijerarhijska linearna regresija ipak

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat rada na projektu "Prevenција kriminala i socijalnih devijacija" koji finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije, broj 149016.

* Email: janko.medjedovic@fmk.edu.rs.

jasno ističe prednost crta iz modela Velikih pet nad modalitetima Dezintegracije, kada je u pitanju predikcija psihopatije. Takođe, regresijom "unazad" identifikovani su značajni pojedinačni prediktori od kojih se posebno ističe faktor Saradljivosti, čija je uloga u predikciji stabilna po svim aspektima psihopatije kao kriterijumskim varijablama. Kanoničke korelacione analize potvrdile su ulogu Saradljivosti i Ekstraverzije iz prostora Velikih Pet i Paranoičnosti, Maničnosti i Generalne egzekutivne disfunkcije iz prostora Dezintegracije kao prediktora psihopatskih crta. I najzad, eksploratorna analiza glavnih komponenti izvršena u zajedničkom prostoru sva tri ispitivana konstrukta izolovala je tri putanje pomoću kojih je moguće povezati psihopatiju i bazičnu strukturu ličnosti. Prvu komponentu koja opisuje ove odnose definišu Saradljivost i Zaravnjeni afekat, zajedno sa svim merama psihopatije. Drugu komponentu u najvećoj meri čine Paranoičnost i Maničnost, i u manjoj meri Ekstraverzija, dok Neuroticizam i Savesnost poseduju negativna zasićenja na njoj. Jedini aspekt psihopatije koji zasićuje ovu komponentu je Interpersonalna manipulacija. I najzad, treća komponenta opisana je Neuroticizmom, Generalnom egzekutivnom disfunkcijom i negativnim zasićenjem Socijalne anhedonije, zajedno sa Neobuzdanim životnim stilom kao psihopatskom crtom. Sve izvršene analize rezultirale su u međusobno kongruentnim podacima i daju preciznu sliku o vezama između psihopatije i bazične strukture ličnosti, na uzorku delinkventata u adolescenciji.

KLJUČNE REČI: Velikih pet / Dezintegracija / psihopatija / delinkvencija

KONCEPTUALNI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Psihopatija se najčešće definiše kao poremećaj ličnosti koji karakteriše osobine grandioznosti, manipulativnosti i afektivne zaravnjenosti (Gretton, Hare and Catchpole, 2004). Takođe osobe sa psihopatskim karakteristikama nisu u stanju da stvore trajne i duboke veze sa ljudima, niti da se pridržavaju principa i unapred postavljenih ciljeva. Nedostaju im empatija, osećaj krivice i kajanja, ali ih karakteriše impulsivnost, traganje za senzacijama i neodgovornost. Zbog ovih osobina psihopate često krše socijalne i pravne norme, njihov udeo u populaciji koja vrši krivična dela je vrlo visok, i to posebno kada su u pitanju zločini koje karakteriše nasilje (Hare, 2003). Takođe, kada je reč o osobama koje se upuštaju u kriminalitet, psihopatija je pouzdan prediktor povratničkog ponašanja,

kako kod adloescenata i mlađih punoletnih lica (Salekin, 2008), tako i kod odraslih kriminalaca (Laurell and Daderman, 2005).

Osnovne postavke o strukturi psihopatije predložio je Hare (Harpur, Hakstian and Hare, 1988). Struktura koncepta je empirijski derivirana iz odgovora na Ček listi psihopatije (PCL), instrumenta koji je i do danas ostao najpopularniji metod ispitivanja ovog fenomena kada je u pitanju procena vršena od strane posmatrača. Faktorska analiza indikatora psihopatije koje ispituje ovaj instrument, pokazala je da iza njih stoje dva robusna i replikabilna faktora. Prvi faktor se sastojao od aspekata psihopatije koji su upućivali na osobine ličnosti: sklonost ka laganju i manipulaciji, nedostatak krivice i empatije. Drugi faktor definisali su indikatori koji opisuju ponašajni stil psihopata. U pitanju su sklonost ka rizičnim ponašanjima, emitovanju agresivnosti, konzumiranju psihoaktivnih supstanci i kršenju pravnih normi. Kasnija istraživanja potvrdila su postojanje dva robustna faktora ali su ih precizirala opisujući po dva aspekta koji svaki od njih poseduje (Williams, Nathanson and Paulhus, 2003). Na taj način je dodat još jedan nivo u hijerarhijskoj strukturi psihopatije. Deskriptori ličnosti psihopata konstituisali su faktore *Interpersonalne manipulacije* i *Zaravnjenog afekta*, dok se stavke koje opisuju ponašanje grupišu u faktore *Neobuzdani životni stil* i *Kriminogene tendencije*.

Leksički model bazične strukture ličnosti poznat pod imenom Velikih pet pokazao se kao validan pri predikciji različitih vrsta ponašanja (Paunonen and Ashton, 2001). Model je primenjiv kako u predikciji različitih vrsta kriminogenog ponašanja (Miller and Lynam, 2001), tako i u objašnjenjima poremećaja ličnosti (O'Connor, 2005). Zbog toga nije nerazumno pretpostaviti da bi se i psihopatske crte ličnosti mogle locirati u prostoru koji opisuju pet širokih domena ličnosti: Ekstraverzija, Neuroticizam, Otvorenost, Saradljivost i Savesnost. I zaista, istraživanja sa ovim ciljem su brojna i vrlo plodotvorna. U stvari, kada se koristi instrument koji meri ne samo domene iz modela Velikih pet, nego i njihove subordinirajuće aspekte (NEO-P-R), pokazalo se da je moguće konstruisati model koji vrlo precizno opisuje strukturu ličnosti psihopata. Miler i saradnici su izabrali dvadeset jednog istraživača koji iza sebe imaju veliki broj radova na temu psihopatije, i zadali im da na trideset biploranih stavki, od kojih je svaka predstavljala jedan aspekt NEO-P-R upitnika, opišu tipičnog psihopatu (Miller et al., 2001). Pokazalo se da je skor dobijen preko ovako konstruisanog prototipskog opisa psihopata značajno povezan sa antisocijalnim poremećajem ličnosti ($r=.35$) i delinkventnim ponašanjem ($r=.34$), koje su autori koristili kao mere eksterne validacije samog prototipa (prikazani koeficijenti korelacije odnose se na ispitanike muškog

polja). U daljnim istraživanjima autori su uspjeli da pokažu kako se ovakva mera psihopatije može povezati i sa zločinima protiv imovine, vršenjem krivičnih dela uz korišćenje nasilja, rizičnim seksualnim ponašanjem, korišćenjem psihoaktivnih supstanci, različitim vrstama agresivnog ponašanja, pa čak i agresivnošću za vreme samog laboratorijskog eksperimenta (Miller and Lynam, 2010). Takođe, korišćenje ovakvog prototipa se pokazalo korisnim u osuđeničkoj populaciji, i to kada su u pitanju vreme provedeno u zatvoru i različite vrste krivičnih osuda kao značajni korelati (Derefinko and Lynam, 2007). Eksperti su psihopate opisali pomoću Petofaktorskog modela ličnosti na sledeći način: domeni Neuroticizma, Ekstraverzije i Otvorenosti su u okviru proseka a skorovi na Saradljivosti i Savesnosti su ekstremno niski, što u stvari predstavlja upravo onaj profil koji se dobija kada se ispituju povezanosti velikih pet i kriminogenog ponašanja (Miller and Lynam, 2001). Međutim, da bi se bolje razumeo profili, treba opisati i skorove na aspektima domena, pošto ekstremno niski i ekstremno visoki rezultati na pojedinim aspektima mogu dovesti do skora koji je blizu proseka na samom domenu. To se dogodilo kod Neuroticizma: skor koji ne odstupa mnogo od proseka je zapravo posledica ekstremno visoke Impulsivnosti i Hostilnosti a ekstremno niske Anksioznosti i Socijalne nelagodnosti (Lynam, 2002). Što se Ekstraverzije tiče, po ekspertima psihopate odlikuju niska Toplina a visoka Asertivnost i Potraga za uzbuđenjima. Otvorenost obeležavaju ekstremno niski skorovi na Osećanjima a visoki na Akciji. Svi aspekti Saradljivosti su izuzetno niski, a što se savesnosti tiče, reprezentuju je niska Dužnost, Samo-disciplina i Postignuće. Prevedeno u šire opisne termine, psihopate po ekspertima odlikuju visoka agresivnost, nesposobnost kontrolisanja impulsa i odlaganja gratifikacije, nemogućnost prepoznavanja sopstvenih emocija i visok aktivitet. Međutim, ono što je važna teorijska posledica ovih istraživanja zapravo jeste hipoteza da se *psihopatske crte mogu razumeti kao ekstremno povišene ili snižene crte bazične strukture ličnosti*.

U kojoj meri su ovi nalazi konzistentni sa povezanostima između Velikih pet i specifičnih mera psihopatije? Disajper i saradnici su sprovedli meta-analizu koja je obuhvatila 26 nezavisnih uzoraka sa ukupno 6913 ispitanika, i koja je za cilj imala proučavanje povezanosti između aspekata i domena Petofaktorskog modela i psihopatije (Decyper et al., 2009). Njihovi nalazi su prilično kongruentni sa opisima eksperata. Hostilnost (.29), Impulsivnost (.24), kao aspekti Neuroticizma, zatim Potraga za uzbuđenjima (.31) kao aspekt Ekstraverzije, pokazuju pozitivne korelacije sa psihopatijom (u zagradama su date srednje vrednosti koeficijenata korelacije dobijenih u meta-analizi). Aspekti domena Otvorenost su vrlo nisko povezani sa psihopatijom. Međutim, svi aspekti

Saradljivosti negativno koreliraju sa psihopatijom. I na kraju, Dužnost i Postignuće iz domena Savesnost su takođe negativno povezani sa psihopatijom (-.32 i -.38).

Gogan i saradnici su ispitanicima zadali tri instrumenta koji mere psihopatiju: Revidirani inventar psihopatske ličnosti (PPI-R), Samo-procenu psihopatije (SRP) i Levenson skalu za samoprocenu psihopatije (LSRP). Faktorska analiza skala ovih instrumentata pokazala je postojanje četiri faktora koji se mogu opisati kao Manipulacija, Neustrašiva Dominacija, Dezinhibicija i Antisocijalno ponašanje (Gaughan et al., 2009). Pokazalo se da na nivou domena faktora Neuroticizam pozitivno korelira sa Dezinhibicijom a negativno sa Dominacijom. Ekstraverzija je negativno povezana sa Manipulacijom i Antisocijalnim ponašanjem (usled delovanja aspekata Toplina, Druželjubivost i Pozitivne emocije) a pozitivno sa Dominacijom. Otvorenost pokazuje sličan obrazac asocijacija: negativne povezanosti sa Manipulacijom i pozitivne sa Dominacijom. Saradljivost ponovo demonstrira sistematske i po intenzitetu najubedljivije negativne korelacije po svim faktorima psihopatije, što važi i za Savesnost, jedino su korelacije nešto niže po intenzitetu.

Ne treba zaboraviti da je psihopatija još u ranim psihometrijskim istraživanjima bila uključena u bazičnu strukturu ličnosti. Tako deskriptori psihopatskog ponašanja zasićuju treću široku dimenziju ličnosti Psihoticizma, u ajzenkovom trofaktorskom modelu (Eysenck, 1952 po Corr, 2010). Ovakvo shvatanje, neke novije studije podržavaju objašnjavajući ih sržnim razlikama u funkcionisanju *bijejvioralnog inhibirajućeg i aktivirajućeg sistema kao i sistema odgovornog za reakcije bori se ili beži (BIS, BAS i FFFS)*. Disfunkcija BISa ogleda se u nemogućnosti razrešavanja konflikta vezanih za ponašanje usmereno ka cilju praćeno kognitivnom rigidnošću, smanjenim osećajem anksioznosti i problemima sa pažnjom. Prevelika aktivnost BASa se ogleda u disfunkcionalnoj impulsivnosti, a neadekvatna aktivacija bori se ili beži sistema ima za posledicu nedostatak straha (Corr, 2010; Heym and Lawrence, 2010).

Relacije između Psihoticizma i psihopatije izgledaju relativno jasne i dosledne. Pravo pitanje jeste da li je Psihoticizam zaista konstrukt koji treba da valjano opisuje pro-psihotične osobine ličnosti, ili još konkretnije, da li skale koje mere ovu široku dimenziju ličnosti zaista ispituju predispoziciju ka psihotičnim fenomenima. Ovde već ima razloga za oprez. Kao što napominje Klaridž, čini se da skale Psihoticizma uglavnom ispituju impulsivnost, agresivnost, pa i same psihopatske crte ličnosti, a ne psihotične predispozicije (Claridge, 2010). Samim tim, veza između psihopatije i Psihoticizma bila bi tautološke prirode. Sa druge strane, stizali

su brojni empirijski nalazi da je inicijalna Ajzenkova ideja opravdana, i da se pro-psihotični fenomeni mogu pronaći i u opštoj populaciji, što znači da su dimenzionalne a ne taksonomske prirode (Claridge, 1997). Ovakav konstrukt se uglavnom naziva *šizotipija*. Nakon pojave ovih nalaza pristupilo se konstrukciji različitih skala koje bi mogle da mere pro-psihotične dispozicije. Jedan od ovih pokušaja zavređuje naročitu pažnju, ne samo zbog toga što je razvijan na našim prostorima, već što pretenduje ka visokoj opštosti i preciznosti u klasifikovanju crta šizotipije (Knežević et al., 2005).

Koncept je nastao tako što su autori zadali veliki broj skala koje ispituju doživljaje slične psihozi velikom broju ispitanika (ukupna veličina uzorka u ovoj studiji iznosila je 2980 ispitanika) u stratifikovanom multifaznom uzorku. Zadate skale ispitivale su i pozitivnu simptomatologiju (perceptulane aberacije, magijsku ideaciju, iluzije, halucinacije itd.) i negativnu simptomatologiju koja upućuje na psihozu (sniženi afektivitet i socijalna anhedonija). Celokupan set zadatih instrumentata sastojao se od 26 skala, što skup stimulusa čini barem dva i po puta većim od poslednje studije koja je koristila sličnu metodologiju (Claridge, 1997). Na podacima dobijenim u istraživanju primenjena je Eksplorativna faktorska analiza (maximum liklehood kriterijum sa promax rotacionim algoritmom). Odabrano je rešenje sa deset faktora koje je objašnjavalo 62% varijanse originalnih ajtema. Tih deset faktora su: *Generalna Egzekutivna Disfunkcija* (disregulacija pažnje, planiranja, memorije, emocionalnih reakcija itd.), *Perceptualne Distorzije* (depersonalizacija i derealizacija), *Povišena Svesnost* (sinestezija, respozivnost na estetske stimuluse), *Depresivnost* (izraženost osećanja tuge, usamljenosti, samosažaljenja itd.), *Paranoja* (sumnjičavost, nepoverenje, paranoidna ozlojeđenost, ideje proganjanja i doživljaj zavere), *Manija* (povišeno raspoloženje, visok stepen aktiviteta, ekstremni optimizam itd.), *Socijalna Anhedonija* (stidljivost, preferencija ka samoći, nedostatak potrebe za sklapanjem prijateljstva), *Zaravnjeni Afekat* (emocionalna indiferentnost, utrnulost, afektivna površnost), *Somatoformna Disregulacija* (senzorne i motorne konverzije, doživljaj menjanja unutrašnjih organa, neosetljivost na bol i osećaj utrnulosti tela) i *Magijsko Mišljenje* (verovanje u telepatiju, nelogično mišljenje, sujeverje itd.).

Nema puno empirijskih studija koje bi ispitivale asocijacije između psihopatije i šizotipije kao personalne dispozicije ka psihotičnim doživljajima. Neka od njih pokazuju da takve povezanosti nema, i to na uzorku osuđenika (Raine, 1986). Međutim, precizniji nalazi su pokazali da odnosi između psihopatije i šizotipije nisu istovetni na svim nivoima psihopatije. Tako ispitanici koji imaju srednje i visoke skorove na Hareovoj ček-listi psihopatije pokazuju izraženiju

šizotipalnost i border-line simptomatologiju, od onih koji imaju niske skorove na psihopatiji (Raine, 1992). Međutim, izvršena klaster analiza na uzorku osoba osuđenih za krivično delo ubistva, daje indicije o distinkciji između ovih fenomena: prvi izolovani klaster čine ispitanici sa visokom incidencijom psihotičnih simptoma i niskom psihopatijom, dok se drugi klaster sastoji od osoba sa visokom psihopatijom, ali niskim brojem psihotičnih doživljaja (Nestor, et al., 2002).

Međutim, postoje i nalazi koji govore o mogućoj povezanosti između psihopatije i razvijenih psihotičnih simptoma kakvi postoje kod šizofrenije. Povećana impulsivnost i loše planiranje ponašanja neki su od ponašajnih korelata kako za psihopatiju, tako i šizofreniju (Cleckley, 1976). Radovi Kiela i saradnika pokazuju da ovo može biti posledica disfunkcija u procesima pažnje, odnosno egzekutivnim procesima uopšte (Kiehl, 2000). Ovo može biti i uzrok suptilnim poremećajima misaonog toka i ponašanja kod psihopata, koji podsećaju na ekspresije šizofrenije (Gillstrom, 1995). Skorašnji nalazi upućuju da su egzekutivne disfunkcije ograničene na tzv. *sekundarnu psihopatiju*. Koncepti primarne i sekundarne psihopatije su povezani sa dva faktora koja se ekstrahuju u faktorskim analizama indikatora psihopatije. Primarna psihopatija u sebi sadrži ličnosne i ponašajne attribute psihopata, predstavlja duboki, konstitucionalni deficit i osnov je perzistentnog kriminalnog ponašanja (Skeem et al., 2003). Sekundarna psihopatija je u većoj meri posledica sredinskih faktora poput roditeljskog odbacivanja ili nebrige, i manifestuje se u vidu neurotičnih smetnji, impulsivnosti i agresivnosti. Smetnje u održavanju pažnje, kao i generalne disfunkcije egzekutivnih procesa distinktivne su za sekundarnu a ne primarnu psihopatiju (Baskin-Sommers, Zeier and Newman, 2009; Ross, Benning and Adams, 2007).

METOD

Uzorak. U ispitivanju je učestvovalo 78 muških osoba starosti od 15 do 22 godine ($AS=18.65$, $SD=1.696$). Ispitanici su bili adolescenti kojima je izrečena vaspitno-popravna mera upućivanja u Vaspitno-popravni dom u Kruševcu. Ispitivanje je obavljeno u prostorijama ove ustanove. Od ukupnog broja ispitanika, njih 64 je na zadovoljavajući način popunilo protokole i oni su korišćeni u daljim analizama.

Instrumenti. 1. Za ispitivanje bazične strukture ličnosti korišćen je instrument BFI (Big Five Inventory) koji ispituje pet bazičnih faktora ličnosti: *Ekstraverziju*, *Neuroticizam*, *Otvorenost za iskustvo*, *Saradljivost* i *Savesnost* (John i sar.,

2008). Upitnik sadrži 44 stavke Likertovog tipa sa rasponom odgovora od 1 do 5. Pouzdanosti skala BFI-a se kreću od $\alpha=0.63$ do $\alpha=0.74$.

2. Za ispitivanje *Dezintegracije* korišćen je instrument DELTA 10 (Knežević i sar., 2005). Pored generalnog skora na faktoru, instrument meri izraženosti deset modaliteta ove dimenzije. To su: *Generalna Egzekutivna Disfunkcija*, *Perceptualne Distorzije*, *Povišena Svesnost*, *Depresivnost*, *Paranoja*, *Manija*, *Socijalna Anhedonija*, *Zaravnjeni Afekat*, *Somatofornna Disregulacija* i *Magijsko Mišljenje*. Upitnik sadrži 82 stavke Likertovog tipa sa rasponom odgovora od 1 do 5. Pouzdanosti skala Dezintegracije se kreću između $\alpha=0.81$ do $\alpha=0.89$, sa izuzetkom Generalne egzekutivne disfunkcije ($\alpha=0.74$). Pouzdanost cele skale iznosi $\alpha=0.97$.

3. Za ispitivanje psihopatije korišćen je instrument za samoprocenu SRP3 (Williams, Nathanson and Paulhus, 2003). On ispituje psihopatske fenomene preko četiri subskele koje nose sledeća imena: *Interpersonalna manipulacija*, *Emocionalna neosetljivost*, *Neobuzdani životni stil* i *Kriminogene tendencije*. Upitnik se sastoji od 64 stavke Likertovog tipa. Pouzdanost skala iznosi od $\alpha=0.77$ do $\alpha=0.83$.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Korelaciona analiza. U cilju ispitivanja odnosa između bazičnih crta ličnosti i psihopatije na prvom mestu su analizirane bivarijantne povezanosti između ispitivanih crta. Kao mera povezanosti korišćen je Pirsonov koeficijent linearne korelacije. U Tabeli 1 su date povezanosti između Velikih pet i modaliteta Dezintegracije, a u Tabeli 2 korelacije između Velikih pet i generalnog faktora Dezintegracije sa jedne i psihopatije sa druge strane. U Tabeli 3 su prikazane relacije između modaliteta Dezintegracije i psihopatije.

Tabela 1. Korelacije između Velikih pet i modaliteta Dezintegracije

	NEUROTICIZAM	EKSTRAVERZIJA	OTVORENOST	SARADLJIVOST	SAVESNOST
Generalna egzekutivna disfunkcija	.413(**)	0.067	-0.077	-0.246	-.352(**)
Perceptualne Distorzije	.395(**)	-0.043	0.198	-0.097	-0.158
Paranoičnost	0.017	.489(**)	0.052	-.331(*)	-0.252
Depresivnost	.384(**)	-0.163	0.091	-0.118	-0.241
Zaravnjeni Afekat	.404(**)	0.195	0.171	-.430(**)	-0.093
Somatoformna Disregulacija	0.192	-0.2	0.034	-0.141	-0.217
Povišena Svesnost	.303(*)	-0.101	0.203	-0.073	-0.174
Magijsko Mišljenje	.355(**)	-0.082	0.127	-0.193	-0.131
Maničnost	0.195	.417(**)	0.054	-.387(**)	-0.208
Socijalna Anhedonija	0.128	-.359(**)	-0.055	-.281(*)	-0.063

* p<0.05; ** p<0.01

Neuroticizam je faktor iz modela Velikih pet koji je u najvećoj meri povezan sa prostorom Dezintegracije. Postoji šest značajnih pozitivnih korelacija između Neuroticizma i modaliteta Dezintegracije. Ekstraverzija korelira pozitivno sa Paranoičnošću i Maničnošću, dok je povezanost između ovog faktora i Socijalne Anhedonije negativna. Saradljivost negativno korelira sa sledećim dispozicijama ka psihotičnim doživljajima: Paranoičnost, Zaravnjeni afekat, Maničnost i Socijalna Anhedonija. Savesnost je negativno asocirana sa Generalnom egzekutivnom disfunkcijom.

Tabela 2. Korelacije između Velikih pet, Dezintegracije i psihopatije

	Interpersonalna Manipulacija	Emocionalna Neosetljivost	Neobuzdani Životni Stil	Kriminogene Tendencije
NEUROTICIZAM	0.158	0.108	.545(**)	0.228
EKSTRAVERZIJA	.428(**)	.460(**)	.394(**)	.341(*)
OTVORENOST	0.088	0.041	0.221	-0.068
SARADLJIVOST	-.525(**)	-.624(**)	-.527(**)	-.511(**)
SAVESNOST	-0.236	-0.092	-0.146	-0.111
DEZINTEGRACIJA	.366(**)	.344(**)	.464(**)	.456(**)

* p<0.05; ** p<0.01

Iz tabele se može zaključiti da tri faktora iz prostora bazične strukture ličnosti ostvaruju sistematske korelacije sa merenim aspektima psihopatije. U pitanju su Saradljivost, Ekstraverzija i Dezintegracija. Saradljivost je negativno povezana sa psihopatijom, dok su korelacije Dezintegracije i Ekstraverzije sa psihopatijom pozitivne. Neuroticizam pozitivno korelira sa aspektom psihopatije koji nosi ime Neobuzdani životni stil.

Tabela 3. Korelacije između modaliteta Dezintegracije I psihopatije

	Interpersonalna Manipulacija	Emocionalna Neosetljivost	Neobuzdani Životni Stil	Kriminogene Tendencije
Generalna egzekutivna disfunkcija	.406(**)	0.182	.338(*)	.441(**)
Perceptualne Distorzije	0.201	0.235	.336(*)	.274(*)
Paranoičnost	.445(**)	.276(*)	.335(*)	.423(**)
Depresivnost	0.194	0.165	.271(*)	.298(*)
Zaravnjeni Afekat	.321(*)	.450(**)	.536(**)	.401(**)
Somatoformna Disregulacija	0.15	0.168	0.218	0.168
Povišena Svesnost	0.084	0.172	.268(*)	0.227
Magijsko Mišljenje	.268(*)	0.199	.297(*)	.309(*)
Maničnost	.531(**)	.359(**)	.396(**)	.496(**)
Socijalna Anhedonija	-0.011	0.121	0.095	0.107

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$

Postoji veliki broj statistički značajnih korelacija između modaliteta Dezintegracije i aspekata psihopatije. Najupadljivije su povezanosti između Paranoičnosti, Zaravnjenog afekta, Maničnosti i sva četiri ispitivana aspekta psihopatije. Generalni egzekutivni poremećaj korelira sa svim merama psihopatije sem Emocionalne neosetljivosti. Perceptualne distorzije, Depresivnost i Magijsko mišljenje su povezani sa Neobuzdanim životnim stilom i Kriminogenim tendencijama. Povišena svesnost korelira samo sa Neobuzdanim životnim stilom iz prostora psihopatije. Sve su korelacije pozitivnog predznaka.

Linearna regresija. Sledeća analiza imala je za cilj da odredi doprinose koje prediktorski skupovi sačinjeni iz pet leksičkih faktora i modaliteta Dezintegracije ostvaruju pri predikciji psihopatije. Korišćena je hijerarhijska linearna regresija iz dva koraka. U prvom su kao prediktori uneti faktori iz modela Velikih pet, a u drugom modaliteti Dezintegracije. Rezultati ove analize dati su u Tabeli 4.

Tabela 4. Doprinosi Velikih pet i Dezintegracije pri predikciji psihopatije

Kriterijum	Prediktori	Procenat objašnjene varijanse			Statistike promene		
		R	R ²	Korigovani R ²	Promena R ²	Promena F	Značajnost promene F
Interpersonalna Manipulacija	BFI	.705(a)	0.498	0.445	0.498	9.505	0.000
	BFI I Delta	.782(b)	0.611	0.458	0.114	1.115	0.377
Emocionalna Neosetljivost	BFI	.765(a)	0.585	0.542	0.585	13.556	0.000
	BFI I Delta	.831(b)	0.691	0.57	0.106	1.304	0.263
Neobuzdani Životni Stil	BFI	.796(a)	0.633	0.595	0.633	16.582	0.000
	BFI I Delta	.807(b)	0.652	0.514	0.018	0.201	0.995
Kriminogene Tendencije	BFI	.623(a)	0.388	0.325	0.388	6.099	0.000
	BFI I Delta	.752(b)	0.566	0.394	0.177	1.548	0.161

Posmatrajući procenat objašnjene varijanse kriterijuma (R²), može se primetiti da je veliki deo variranja aspekata psihopatije objašnjen prediktorskim skupovima. U svakom postavljenom modelu prediktori objašnjavaju najmanje 56.6% varijanse kriterijuma (kod Kriminogenih tendencija), a maksimalni procenat objašnjene varijanse je 69.1% (Emocionalna neosetljivost). Uzimajući u obzir isti test statistik, može se primetiti da je pri predikciji svakog od aspekata psihopatije, prediktorski skup sastavljen od Velikih pet faktora ličnosti objasnio veći deo variranja kriterijuma od modaliteta Dezintegracije. Poslednja kolona, koja opisuje promenu F količnika na svakom koraku regresije, govori o doprinosu oba prediktorska skupa objašnjenju psihopatije: promena je značajna svaki put kada se model sastavljen od leksičkih faktora koristi za predikciju. Ali kada se na ove prediktore, dodaju modaliteti Dezintegracije, doprinos koji oni ostvaruju nije statistički značajan ni kod jednog kriterijuma.

Pri identifikaciji pojedinačnih prediktora, koji bi bili važni za razumevanje kriterijuma korišćen je metod linearne regresije unazad. Pri ovoj metodi postiže se optimalnost između veličine prediktorskog skupa i objašnjene varijanse kriterijuma. Rezultati ove regresione analize dati su u Tabeli br. 5.

Tabela 5. Prediktori iz Velikih pet i Dezintegracije koji doprinose objašnjenju psihopatije

Kriterijum	Prediktori	Nestandardizovani koeficijenti		Standardizovani koeficijenti		
		B	Std. Greška	Beta	t	p
Interpersonalna Manipulacija	Magijsko Mišljenje	0.232	0.115	0.248	2.017	0.049
	Maničnost	0.355	0.122	0.317	2.91	0.005
	Socijalna Anhedonija	-	0.13	-0.303	-2.483	0.017
	OTVORENOST	0.299	0.153	0.214	1.951	0.057
	SARADLJIVOST	0.613	0.137	-0.538	-4.48	0.000
Emocionalna Neosetljivost	Paranoičnost	0.201	0.088	-0.242	-2.288	0.027
	Povišena Svesnost	0.163	0.06	0.248	2.698	0.01
	NEUROTICIZAM	0.172	0.088	-0.185	-1.945	0.058
	EKSTRAVERZIJA	0.588	0.108	0.551	5.465	0.000
	SARADLJIVOST	0.637	0.088	-0.693	-7.242	0.000
Neobuzdani Životni Stil	NEUROTICIZAM	0.358	0.088	0.376	4.055	0.000
	EKSTRAVERZIJA	0.203	0.107	0.186	1.904	0.063
	OTVORENOST	0.347	0.123	0.302	2.819	0.007
	SARADLJIVOST	0.489	0.097	-0.521	-5.055	0.000
Kriminogene Tendencije	Generalna egzekutivna disfunkcija	0.304	0.108	0.317	2.807	0.007
	Maničnost	0.354	0.132	0.303	2.681	0.01
	SARADLJIVOST	-0.51	0.142	-0.429	-3.586	0.001

U formiranim prediktorskim skupovima jedino tri prediktora nisu postigla statističku značajnost: Otvorenost kod Interpersonalne manipulacije, Neuroticizam kod Emocionalne neosetljivosti i Ekstraverzija kod Neobuzdanog životnog stila kao kriterijuma. Svi ostali prediktori značajni su najmanje na nivou $p < 0.05$. Pri svim kriterijumskim varijablama značajni prediktori pripadaju i skupu Velikih pet i Dezintegraciji, osim kod Neobuzdanog životnog stila, gde samo leksički faktori ličnosti značajno objašnjavaju kriterijum. Svi faktori iz modela Velikih pet doprinose objašnjenju barem jednog aspekta psihopatije, dok domen Saradljivosti učestvuje u predikciji svake kriterijumske varijable, i to negativno. Od modaliteta Dezintegracije značajni prediktori su Paranoičnost, Maničnost, Generalna egzekutivna disfunkcija, Magijsko mišljenje, Socijalna anhedonija i Povišena svesnost.

Kanonička korelaciona analiza. U dosadašnjim analizama aspekti psihopatije posmatrani su kao zasebni fenomeni. Međutim, kako su svi oni

zapravo modaliteti jedne šire dispozicije, neophodno ih je analizirati uzimajući u obzir i njihove međusobne odnose. Prva metoda korišćena za to je kanonička korelaciona analiza. Postavljena su dva kanonička modela, analogna sa izvršenim analizama bivarijacionih povezanosti. Prvi se sastojao iz faktora Velikih pet i Dezintegracije u jednom i aspektata psihopatije u drugom skupu. Rezultati ove analize biće dati u Tabelama 6, i 7. Drugi model sadržao je modalitete Dezintegracije u jednom i aspekte psihopatije u drugom skupu.

Tabela 6. Koeficijenti kanoničkih korelacija i njihova značajnost

	Rho	Lambda	Hi2	df	sig
1	0.821	0.134	99.415	24	0.000
2	0.690	0.412	43.912	15	0.000

Kao što se iz tabele vidi izolovane su dve statistički značajne kanoničke korelacije, obe na nivou značajnosti od $p < 0.01$. Povezanosti dva ispitivana skupa su visoke: .82 i .69.

Tabela 7. Kanonički koeficijenti i kanonički faktori u oba ispitivana skupa

	Kanonički koeficijenti		Kanonički faktori	
	1	2	1	2
NEUROTICIZAM	-0.025	0.977	-0.382	0.815
EKSTRAVERZIJA	-0.451	-0.321	-0.591	-0.082
OTVORENOST	-0.126	0.536	-0.135	0.404
SARADLJIVOST	0.694	0.122	0.795	0.113
SAVESNOST	-0.022	-0.146	0.180	0.013
DEZINTEGRACIJA	-0.285	-0.333	-0.557	0.154
	Kanonički koeficijenti		Kanonički faktori	
Interpersonalna Manipulacija	-0.132	-0.523	-0.818	-0.127
Emocionalna Neosetljivost	-0.516	-0.611	-0.906	-0.287
Neobuzdani Životni Stil	-0.390	1.463	-0.870	0.473
Kriminogene Tendencije	-0.111	-0.377	-0.771	-0.176

Prvi par kanoničkih varijabli se sastoji iz niske Saradljivosti, visoke Ekstraverzije i Dezintegracije iz skupa bazičnih dimenzija ličnosti. Iz skupa psihopatije, sve četiri posmatrane dispozicije visoko učestvuju u formiranju kanoničke varijable, mada se u nešto većoj meri izdvaja Emocionalna neosetljivost. Drugi par kanoničkih varijabli poseduje veću specifičnost. Iz prostora bazične strukture čine ga pre svega Neuroticizam i u manjoj meri Otvorenost koji su povezani sa Neobuzdanim životnim stilom iz skupa psihopatskih dispozicija.

Kanonička korelaciona analiza koja je ispitivala povezanosti između modaliteta Dezintegracije i psihopatije izolovala je jednu kanoničku korelaciju značajnu na nivou $p < 0.05$, te ovi rezultati neće biti tabelarno prikazani. Međutim, zbog uvida u strukturu povezanosti ova dva skupa, prikazaćemo brojčano dobijene nalaze, i to preko zasićenja na izolovanom kanoničkom faktoru. Visina dobijene kanoničke korelacije je .72 ($\Lambda = .275$; $H_i^2 = 58.731$; $df = 40$; $p < 0.05$). Iz prostora Dezintegracije u kanoničkom faktoru u najvećoj meri učestvuju Manija (-.779), zatim Paranoja (-.644) i na kraju Generalna egzekutivna disfunkcija (-.636). Zasićenja svih psihopatskih dispozicija na faktoru su veoma visoka: najveći doprinos poseduje Interpersonalna manipulacija (-.928), zatim Kriminogene tendencije (-.888) i Neobuzdani životni stil (-.838), dok u najmanjoj meri učestvuje Emocionalna neosetljivost, ali i dalje visoko zasićujući faktor (-.652).

Analiza glavnih komponenti. Poslednja izvršena analiza zasnivala se na određenju sklopa glavnih komponenti u zajedničkom prostoru leksičkih faktora ličnosti, modaliteta Dezintegracije i psihopatskih dispozicija. Iz skupa svih ispitivanih varijabli ekstrahovano je pet komponenti čije svojstvene vrednosti prelaze 1. Ukupni procenat varijanse originalnih varijabli koje ovih pet komponenti objašnjavaju iznosi 75.6%. Potom su ekstrahovane komponente rotirane uz pomoć Promax algoritma ($\kappa = 4$). U tabeli 8 prikazana je njihova matrica sklopa .

Tabela 8. Matrica sklopa ekstrahovanih komponenti rotiranih u Promax poziciju

	1	2	3	4	5
Somatoformna Disregulacija	0.899				
Povišena Svesnost	0.850				
Magijsko Mišljenje	0.829				
Perceptualne Distorzije	0.804				
Socijalna Anhedonija	0.796				-0.434
Depresivnost	0.792				
Zaravnjeni Afekat	0.502	0.501			
Emocionalna Neosetljivost		0.883			
SARADLJIVOST		-0.83		0.496	
Neobuzdani životni Stil		0.692			0.474
Kriminogene tendencije		0.621			
Interpersonalna manipulacija		0.615	0.341		
Paranoičnost			0.938		
Maničnost			0.826		
OTVORENOST				0.863	
SAVESNOST			-0.333	0.765	
EKSTRAVERZIJA		0.316	0.416	0.553	
NEUROTICIZAM			-0.406		0.946
Generalna Egzekutivna Disfunkcija	0.344				0.532

Prva izolovana komponenta opisuje Dezintegraciju. Nju konstituišu samo modaliteti ove dimenzije ličnosti. Paralelno, četvrtu komponentu čine četiri od pet leksičkih faktora ličnosti. Druga komponenta je opisana niskom Saradljivošću koju prate Zaravnjeni afekat i sva četiri aspekta psihopatije. Treću komponentu čine Paranoičnost, Maničnost, niska Savesnost i Neuroticizam, visoka Ekstraverzija i na kraju, Interpersonalna manipulacija iz prostora psihopatije. Najzad, poslednja komponenta opisana je visokim Neuroticizmom, Generalnom egzekutivnom disfunkcijom, niskom Socijalnom anhedonijom i Neobuzdanim životnim stilom, kao psihopatskom dispozicijom.

DISKUSIJA

Korelacione analize pokazuju značajne sistematske veze faktora iz prostora Velikih pet i psihopatije (Tabela 2). Negativna povezanost Saradljivosti i aspekata psihopatije je očekivana i predstavlja potvrde nalaza dobijenih u ranijim istraživanjima (Lynam, 2002; Decyper et al., 2009; Gaughan et al., 2009). Ovu povezanost možemo objasniti prisustvom agresivnih crta u aspektima psihopatije, jer je agresivnost dominantna osobina ličnosti koja opisuje negativan pol dimenzije Saradljivosti (Davis, Panksepp and Normansell, 2003). Za razliku od ranijih istraživanja, nisu pronađene značajne negativne korelacije između faktora Savesnosti i psihopatije. Takođe, postoje pozitivne sistematske asocijacije Ekstraverzije i psihopatskih crta. One se mogu objasniti visokim aktivitetom individua sa izraženim psihopatskim crtama, manifestovanim u ponašanjima koja za cilj imaju pronalaženje uzbudljivih stimulacija i doživljaja (Lynam, 2002).

Šizotipalne crte ličnosti takođe u velikoj meri koreliraju sa psihopatijom. Ove povezanosti se očitavaju kako na nivou generalnog faktora Dezintegracije (Tabela 2), tako i kada je reč o pojedinačnim modelima pro-psihotičnih crta (Tabela 3). Ako analizu povezanosti vršimo polazeći od psihopatije možemo videti da su bihejvioralni aspekti psihopatije u većoj meri povezani sa modalitetima Dezintegracije (16 značajnih korelacija), od aspekata koji su u većoj meri usmereni na crte ličnosti psihopata (8 značajnih korelacija). Ovako posmatrana struktura povezanosti pruža argumente u prilog postojanju dva faktora psihopatije koje je postulirao Hare (Harpur, Hakstian and Hare, 1988, Hare and Neumann, 2010). Polazeći od modaliteta Dezintegracije, posebno se ističu Paranoičnost, Maničnost i Zaravnjeni afekat koji koreliraju sa sva četiri aspekta psihopatije, dok Generalna egzekutivna disfunkcija pokazuje asocijacije sa svim merama psihopatije sem Emocionalne

neosetljivosti (Tabela 3). Povezanosti Zaravnjenog afekta i psihopatije su očekivane, jer se psihopatija kao fenomen i definiše emocionalnom neosetljivošću, površnim afektom, odnosno nekom vrstom osećajne otupelosti (Gretton, Hare and Catchpole, 2004). Maničnost predstavlja visoko izraženi aktivitet individue, te su korelacije između ovog modaliteta Dezintegracije i psihopatije konzistentne sa povezanostima Ekstraverzije i psihopatije, pošto se Ekstraverzija generalno može posmatrati kao bazični regulator aktiviteta (Van Egeren, 2009). Korelacije između Paranoičnosti i psihopatije potvrđuju ranije nalaze koji govore da bi doživljaj individua da im drugi žele zlo, osećaj odbačenosti i potrebe da se bude na oprezu, mogao biti važan deo strukture ličnosti kada je u pitanju upuštanje osoba u kriminalitet (Krueger et al., 1994).

Iako je evidentno da je Dezintegracija u velikoj meri povezana sa psihopatijom, postavlja se pitanje da li se informacije o psihopatiji koje pruža ova dimenzija ličnosti, nalaze van prostora opisanim osama Velikih pet faktora ličnosti. Podaci prikazani u Tabeli 4 sugerišu da je odgovor na ovo pitanje negativan. Procenat varijanse psihopatije koji objašnjavaju Velikih pet je visok: kreće se od 38.8% kada su u pitanju Kriminogene tendencije ispitanika, do 63.3% kada je reč o predikciji Neobuzdanog životnog stila. Sa druge strane, kada se u predikcioni model na ove faktore ličnosti dodaju modaliteti Dezintegracije, njihov doprinos nije značajan ni u jednoj regresionoj analizi. Ovaj nalaz implicira da se *povezanost između Dezintegracije i psihopatije zasniva na nižim i benignijim oblicima psihotičnih dispozicija, odnosno varijansi koju one dele sa bazičnom strukturom ličnosti opisanom u modelu Velikih pet.*

Identifikujući pojedinačne prediktore iz oba skupa mera upotrebljenih za predviđanje psihopatije može se zaključiti da je agresivnost najvažnija crta za razumevanje kriterijuma. Saradljivost, u svom negativnom aspektu, je značajan prediktor sva četiri ispitivana aspekta psihopatije (Tabela 5). Iako se uloga saradljivosti jasno izdvaja, i ostala četiri faktora iz modela Velikih pet doprinose predikciji pojedinih aspekata psihopatije. Visoka Ekstraverzija i Otvorenost učestvuju u predviđanju psihopatije sa pozitivnim predznakom što govori da izraženost ovih crta odlikuje osobe sa psihopatskim karakteristikama. Takođe, visoko neurotični ispitanici se upuštaju u rizična ponašanja opisana u Neobuzdanom životnom stilu. Učešće svih prediktora iz modela Velikih pet je konzistentno sa bivarijantnim povezanostima ovih faktora i psihopatije.

Modaliteti Dezintegracije koji doprinose objašnjenju psihopatije su takođe oni isti koji ostvaruju sistematske značajne korelacije sa kriterijumom: Paranoičnost, Maničnost i Generalna egzekutivna disfunkcija. Njima se u

regresionim modelima pridružuju Magijsko mišljenje, Povišena svesnost i niska Socijalna anhedonija. Ove crte opisuju osobe sa verovanjima u iracionalne fenomene, sklonost ka sinesteziji i visoku spremnost ka učestvovanju u socijalnim interakcijama.

Ulogu pominjanih crta ličnosti u razumevanju psihopatije potvrđena je i u kanoničkoj korelacionoj analizi. Generalno, iz prostora bazične strukture ličnosti, visoka Ekstraverzija i Dezintegracija a niska Savesnost predstavljaju osobine ličnosti koje stupaju u interakciju sa svim aspektima psihopatije (Tabela 7). Ovaj faktor govori o opštim odnosima između bazičnih crta ličnosti i psihopatije. Međutim, u kanoničkoj korelacionoj analizi izolovan je još jedan faktor koji opisuje nešto specifičnije relacije između Neuroticizma, Otvorenosti i aspekta psihopatskog ponašanja pod imenom Neobuzdani životni stil. Ovi podaci su kongruentni sa nalazima ranijim istraživanja o sklonostima osoba sa visokim Neuroticizmom da se upuštaju u rizična ponašanja kao što su konzumacija alkohola ili droga (Cooper, Agocha and Sheldon, 2000). Ovakav ponašajni stil bi se mogao interpretirati kao pokušaj prevladavanja negativnih emocionalnih stanja uključivanjem u rizična ponašanja.

Dezintegracija i psihopatija u kanoničkoj korelacionoj analizi asociraju na sličan način koji je opisan u analizi bivarijantnih povezanosti. Izolovana je samo jedna značajna kanonička korelacija u kojoj iz prostora Dezintegracije učestvuju Maničnost, Paranoičnost i Generalna egzekutivna disfunkcija, dok iz prostora psihopatije sve četiri ispitivane tendencije visoko učestvuju u formiranju kanoničke varijable.

Iako sve izvršene analize pružaju dosledne podatke o odnosima Velikih pet, Dezintegracije i psihopatije, možda najcelovitiju i najinterpretabilniju sliku o ispitivanim konceptima pruža analiza glavnih komponenti. Metodološki posmatrano, to i jeste jedina upotrebljena analiza u kojoj se mere iz svih upotrebljenih konstrukata analiziraju zajedno. U tabeli 8 je prikazano da je iz zajedničkog prostora ispitivanih mera ekstrahovano pet komponenti. Šire teorijski posmatrano, važan nalaz predstavlja izolovanje Dezintegracije kao prve glavne komponente. Kao što se iz Tabele 8 vidi, u njoj učestvuju samo pro-psihotične crte ličnosti. Ovaj podatak govori o specifičnosti domena Dezintegracije i njegovoj ireducibilnosti na faktore ličnosti iz modela Velikih pet, što predstavlja potvrde ranijih nalaza o postojanju zasebne crte ličnosti koja bi predstavljala predispoziciju ka psihotičnim doživljajima (Kwapil et al., 2002). Ako Dezintegracija generalno predstavlja dispoziciju ka psihičkim disfunkcijama, četvrta ekstrahovana komponenta opisuje njenu suprotnost: zdravu ličnost. Nju opisuju visoka Saradljivost, Savesnost, Ekstraverzija i Otvorenost. U njoj

nema niti modaliteta Dezintegracije, niti aspekata psihopatije. Ova komponenta mogla bi biti izraz egzistentnih zdravih potencijala u ličnosti, ili artefakt nastao pružanjem socijalno-poželjne slike o sebi. Tri preostale komponente opisuju odnose između bazične strukture ličnosti i psihopatije. Druga komponenta govori o snažnoj ulozi koju agresivnost (odnosno negativni pol Saradljivosti) ima u produkciji psihopatskih crta ličnosti i modaliteta ponašanja. Jedini aspekt Dezintegracije koji se pridružuje ovim relacijama je Zaravnjeni afekat. Ova komponenta objašnjava najveći deo varijanse kada su u pitanju odnosi između Velikih pet, Dezintegracije i psihopatije. Sledeća izolovana komponenta okuplja Paranoičnost, Maničnost, nisku Savesnost i Neuroticizam i visoku Ekstraverziju zajedno sa Interpersonalnom manipulacijom. Iz nje se može zaključiti da su manipulativne tendencije povezane sa paranoičnim ideacijama, visokim aktivitetom, slabom mogućnošću odlaganja potkrepljenja, kao i emocionalnom stabilnošću. Ova komponenta je pre svega determinisana crtama Dezintegracije koje imaju najveća zasićenja na njoj. Nisko učešće Neuroticizma u ovoj komponenti potvrđuje pretpostavke o emocionalnoj zaravnjenosti primarnih psihopata, odnosno osoba koje poseduju manipulativne crte ličnosti (Skeem et al., 2003). I najzad, visok Neuroticizam, zajedno sa uključenošću u socijalne interakcije ali i niskom integrisanošću egzekutivnih procesa opisuju osobe koje se upuštaju u rizična ponašanja, što predstavlja strukturu pete komponente ekstrasahovane iz zajedničkog prostora ispitivanih varijabli. Ovaj nalaz u potpunosti podržava kako pretpostavku da se emocionalno nestabilne osobe uključuju u rizična ponašanja (Cooper, Agocha and Sheldon, 2000), tako i nalaze da su egzekutivne disfunkcije povezane sa sekundarnom psihopatijom (Baskin-Sommers, Zeier and Newman, 2009; Ross, Benning and Adams, 2007). Takođe, egzekutivne disfunkcije se manifestuju u rasutosti pažnje, te ovi nalazi idu u prilog i objašnjenjima psihopatije kao poremećajima u Bihejvioralnom inhibitornom sistemu (Corr, 2010; Heym and Lawrence, 2010).

ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Podaci dobijeni u ovom istraživanju u velikoj meri potvrđuju nalaze opisane u ranijim studijama koji ističu povezanosti između niske Saradljivosti i psihopatije. Visok doprinos Ekstraverzije razumevanju aspekata psihopatije, mogao bi da predstavlja važan izvor daljih istraživanja, pogotovu u identifikovanju moderatora Ekstraverzije koji dovode do pojave psihopatije. Jedna od mogućih interpretacija uticaja ovog faktora, mogla bi biti usmerena na uzrast ispitanika, pošto je poznato da je u adolescentskom dobu Ekstraverzija

u većoj meri povezana sa kriminalnim ponašanjem (Cale, 2006), nego u kasnijem odraslom dobu. Koncept Dezintegracije je važan u razumevanju psihopatije, posebno uticaj Paranoičnosti, Maničnosti i Generalne egzekutivne disfunkcije. Očito je da teži oblici psihotičnih tendencija poput depersonalizacije, derealizacije, perceptivnih poremećaja i disrupcija telesnog integriteta ne učestvuju niti u predikciji psihopatije (Tabela 5), niti pokazuju strukturalne povezanosti sa psihopatijom (Tabela 8). Sa druge strane, modaliteti Dezintegracije koji su povezani sa psihopatijom takođe asociraju sa faktorima iz modela Velikih pet, i to onim istim koji i sami objašnjavaju psihopatiju: Saradljivost, Ekstraverzija i Neuroticizam (Tabela 1). Ovi nalazi pružaju dovoljnu osnovu za tvrdnju da *psihopatiju u uzorku institucionalizovanih adolescenata ne karakterišu teži oblici Dezintegracije, već pre svega izražena crta Ekstraverzije i niska Saradljivost*. Neuroticizam učestvuje dvojako u objašnjenju psihopatije. Osobe sa izraženijom emocionalnom nestabilnošću se u većoj meri upuštaju u rizična ponašanja, dok nizak Neuroticizam pokazuje povezanosti sa ličnosnim karakteristikama psihopata. Najzad, iz svih izvedenih analiza mogu se nazreti tri trajektorije koje povezuju bazičnu strukturu ličnosti i psihopatiju. Prvu odlikuje pre svega niska Saradljivost koja je asocirana sa svim aspektima psihopatije. Drugu u najvećoj meri determinišu Paranoičnost i Maničnost i u manjem obimu Ekstraverzija, nizak Neuroticizam i Savesnost koji su povezani sa Interpersonalnom manipulacijom. Najzad, treću liniju povezanosti čine visok Neuroticizam i Generalna egzekutivna disfunkcija koji opisuju osobe koje karakteriše Neobuzdani životni stil.

Dobijeni nalazi uglavnom podržavaju saznanja o odnosima ispitivanih varijabli dobijenim u ranijim istraživanjima, ali nude i neke nove uvide koji bi možda mogli biti važni za populaciju delinkvenata u adolescenciji. Buduća istraživanja bi trebalo da potvrde ove nalaze (pre svega zbog male veličine uzorka, što je i osnovna slabost ove studije), a onda da ih prodube pronalaženjem medijatora između bazične strukture ličnosti i psihopatije.

REFERENCE

- (1) Baskin-Sommers, A. R., Zeier, J. D. and Newman, J. P. (2009). Self-reported attentional control differentiates the major factors of psychopathy. *Personality and Individual Differences*, 47, 626–630.
- (2) Cale, E.M. (2006). A quantitative review of the relations between the "Big 3" higher order personality dimensions and antisocial behavior. *Journal of Research in Personality*, 40, 250–284.

- (3) Claridge, G. (1997). Theoretical background and issues, in G. Claridge (ed.), *Schizotypy: implications for illness and health*, pp. 3–18. Oxford University Press, U.K.
- (4) Claridge, G. (2010). Personality and psychosis. In Corr, P. J. and Matthews, G (ed's): *The cambridge handbook of personality psychology*. Cambridge university press, Cambridge, UK.
- (5) Cleckley, H (1976). *The mask of sanity*, 5th edition. St. Louis, MO: Mosby.
- (6) Cooper, M. L., Agocha, V. B., & Sheldon, M. S. (2000). A motivational perspective on risky behaviors: The role of personality and affect regulatory processes. *Journal of Personality*, 68, 1059–1088.
- (7) Corr, P. J. (2010). The psychoticism–psychopathy continuum: A neuropsychological model of core deficits. *Personality and Individual Differences*, 48, 695–703.
- (8) Davis, K. L., Panksepp, J. and Normansell, L. (2003). The affective neuroscience personality scales: Normative data and implications. *Neuropsychanalysis: an interdisciplinary journal for psychoanalysis and the neuroscience*, 5, 57-69.
- (9) Decyper, M., de Pauw, S., de Fryt, F., de Bolle, M. and de Clerq, B. J. (2009). A meta-analysis of psychopathy, antisocial PD and FFM associations. *European Journal of Personality*, 23, 531-565.
- (10) Derefinko, K. J. and Lynam D. R. (2007). Using the FFM to conceptualize psychopathy: A test using a drug abusing sample. *Journal of Personality Disorders*, 21, 638–656.
- (11) Gaughan, E. T., Miller, J. D., Pryor, L. R. and Lynam, D. R. (2009). Comparing two alternative measures of general personality in the assessment of psychopathy: a test of the NEO PI-R and the MPQ. *Journal of Personality*, 77, 965-995.
- (12) Gillstrom, B. J. (1995). *Abstract thinking in criminal psychopaths*. Unpublished doctoral dissertation, University of British Columbia.
- (13) Gray, J. A., and McNaughton, N. (2000). *The neuropsychology of anxiety: An enquiry into the functions of the septohippocampal system* (2nd ed.). Oxford, Oxford University Press.
- (14) Gretton, H. M., Hare, R. D. and Catchpole, R. E. H. (2004). Psychopathy and offending from adolescence to adulthood: a 10-year follow up. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72, 636–645.
- (15) Hare, R. D. (2003). *The Hare Psychopathy Checklist—Revised* (2nd ed.). Toronto, Ontario, Canada: Multi-Health Systems.
- (16) Hare, R. D. and Neumann, C. S. (2010). Psychopathy and it's measurement. In Corr, P. J. and Matthews, G (ed's): *The cambridge*

- handbook of personality psychology*. Cambridge university press, Cambridge, UK.
- (17) Harpur, T. J., Hakstian, A. R. and Hare, R. D. (1988). Factor structure of Psychopathy checklist. *Journal of consulting and clinical psychology*, 56, 741-747.
 - (18) Heym, N. and Lawrence, C. (2010). The role of Gray's revised RST in the P–psychopathy continuum: The relationships of Psychoticism with a lack of fear and anxiety, and increased impulsivity. *Personality and Individual Differences*, 49, 874-879.
 - (19) John, O. P., Naumann, L. P., & Soto, C. J. (2008). Paradigm shift to the integrative Big-Five trait taxonomy: History, measurement, and conceptual issues. In O. P. John, R. W. Robins, & L. A. Pervin (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research (3rd ed.)*. New York, NY: Guilford Press.
 - (20) Kiehl, K.A., Smith, A.M., Hare, R.D. and Liddle, P.F- (2000). An event related potential investigation of response inhibition in schizophrenia and psychopathy. *Biological Psychiatry* 48, 210 –221.
 - (21) Knežević G., Opačić G., Kutlešić, V. & Savić, D. (2005). Preserving psychoticism as a basic personality trait: A proposed reconceptualization. *113th Annual Convention. American Psychological Association, August 18-21, Washington*.
 - (22) Kwapil, T. R., Wrobel, M. J., & Pope, C. A. (2002). The five-factor personality structure of dissociative experiences. *Personality and Individual Differences*, 32, 431–443.
 - (23) Laurell, J. & Daderman, A. M. (2005). Recidivism is related to psychopathy (PCL-R) in a group of men convicted of homicide. *International Journal of Law and Psychiatry*, vol. 28, pp. 255-268.
 - (24) Lynam, D. R. (2002). Psychopathy from the perspective of the five-factor model of personality. In P. T. Costa & T. A. Widiger (Eds.), *Personality disorders and the Five-factor model of personality* (pp. 325–348). Washington, DC: American Psychological Association.
 - (25) Miller, J. D. and Lynam, D. (2001). Structural models of personality and their relation to antisocial behavior: a meta-analytic review. *Criminology*, Vol. 39, 765-798.
 - (26) Miller, J. D. and Lynam, D. (2010). Psychopathy and the Five-Factor Model of personality: a replication and extension. *Journal of personality assessment*, 81, 168-178.
 - (27) Miller, J. D., Lynam, D. R., Widiger, T. A., & Leukefeld, C. (2001). Personality disorders as extreme variants of common personality dimensions: Can the five-factor model adequately represent psychopathy? *Journal of Personality*, 69, 253-276.

- (28) O'Connor, B. P. (2005). Graphical analyses of personality disorders in five-factor model space. *European Journal of Personality*, 19, 287–305.
- (29) Paunonen, S. V., & Ashton, M. C. (2001). Big Five factors and facets and the prediction of behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 81, 524–539.
- (30) Raine, A. (1986). Psychopathy, schizoid personality and borderline/schizotypal personality disorders. *Personality and Individual Differences*, 7, 493-501.
- (31) Raine, A. (1992). Schizotypal and borderline features in psychopathic criminals. *Personality and Individual Differences*, 13, 717-721.
- (32) Ross, S. R., Benning, S. D. and Adams, Z. (2007). Symptoms of executive dysfunction are endemic to secondary psychopathy: an examination of criminal offenders and noninstitutionalized young adults. *Journal of personality disorders*, 21, 384-399.
- (33) Salekin, R. T. (2008). Psychopathy and Recidivism From Mid-Adolescence to Young Adulthood: Cumulating Legal Problems and Limiting Life Opportunities. *Journal of Abnormal Psychology*, vol. 117, No. 2, pp. 386–395.
- (34) Skeem, J. L., Poythress, N., Edens, J. F., Lilienfeld, S. O., and Cale, E. M. (2003). Psychopathic personality or personalities? Exploring potential variants of psychopathy and their implications for risk assessment. *Aggression & Violent Behavior*, 8, 513–546.
- (35) Van Egeren, L. F. (2009). A cybernetic model of global personality traits. *Personality and social psychology review*, 13, 92-108.
- (36) Williams, K. M., Nathanson, C. and Paulhus, D. L. (2003). Structure and validity of Self-report psychopathy scale-3 in normal populations. *111th annual convention of the American Psychological Association, August 7 – 10, Toronto, Canada.*

BASIC PERSONALITY STRUCTURE AND PSYCHOPATHY: CONTRIBUTION OF DISINTEGRATION

There is a large number of researches which attempted do discover associations between psychopathy and personality traits belonging to Big Five model. However, findings about relations between psychopathy and schizotypy are much lesser in the extent, and unequivocal in interpretation. In this research, we tried to search for connections between Big Five traits, Disintegration, as a construct which examines pro-psychotic personality traits an psychopathy, in a sample of adolescents which are institutionalized in a reformatory home.

Research was conducted in a reformatory home in Kruševac. 78 boys participated in it, and the number of questionnaires with usable data was 64. Average age of participants in a sample was 18.65 years, with standard deviation of 1.69. Basic personality traits were asserted with BFI questionnaire, Disintegration was measured with DELTA 10 and psychopathy measures were collected with SRP3 questionnaire.

Results of research showed systematic positive correlations between Extraversion, and negative correlations between Agreeableness and psychopathy. Neuroticism has positive correlations with the aspect of psychopathy named Erratic life style. Disintegration has positive correlations with all of psychopathy measures. Mania, Paranoia and Flattened affect are the modalities of Disintegration which also correlate with all psychopathy aspects. Hierarchical linear regression pointed out that Big Five traits have larger part in predicting personality aspects, than Disintegration modalities. Using the "backward" method of linear regression, all significant predictors are identified. Among them, the Agreeableness factor was a stable predictor of all four aspects of psychopathy as criterions. Canonical correlation analysis confirmed associations between Agreeableness, Extraversion, Paranoia, Mania and General executive impairment with the aspects of psychopathy. Finally, the Exploratory principal component analysis was applied in a shared space of all examined constructs. Three pathways between basic personality structure and psychopathy were isolated in it. First extracted component, describing these relations, was defined mostly by Agreeableness and Flattened affect, together with all psychopathy measures. The highest loadings on second component have Paranoia and Mania, followed by Extraversion, while the loadings of Neuroticism and Conscientiousness were negative. Interpersonal manipulation was the only psychopathy trait that loaded on this component. Third component was structured by Neuroticism, General executive impairment and negative loadings of Social anhedonia, together with Erratic lifestyle as an aspect of psychopathy. All of the analysis that were performed, resulted in mutually congruent findings, offering precise picture of relationships between basic personality traits and psychopathy in delinquent adolescents sample.

KEY WORDS: Big Five / Disintegration / psychopathy / delinquency